

"להיות עבד של המלך..."

שמירת מצוות - מה בין הזדהות להקרבה?

2. תלמוד בבלי מסכת יומא דף טז עמוד ב

תנו רבנן: "את משפטי תעשו" □ דברים שאלמלא (לא) נכתבו דין הוא שיכתבו, ואלו הן: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים, וגזל, וברכת השם. "ואת חקתי תשמרו" □ דברים שהשטן ואומות העולם משיבים עליהן, ואלו הן: אכילת חזיר, ולבישת שעטנז, וחליצת יבמה, וטהרת מצורע, ושעיר המשתלח. ושמא תאמר מעשה תוהו הם □ תלמוד לומר "אני ה'" □ אני ה' חקקתי, ואין לך רשות להרהר בהן.

1. ויקרא פרק יח פסוק ז [רש"י]

את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם. [את משפטי תעשו □ אלו דברים האמורים בתורה במשפט, שאלו לא נאמרו, היו כדאי לאמרו: ואת חקתי תשמרו □ דברים שהם גזירת המלך, שיצר הרע משיב עליהם, למה לנו לשומרו, ואומות העולם משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת, לכך נאמר "אני ה'" גזרתי עליכם, אי אחס ראאים להפטור:

4. רמב"ם רבי משה בן מימון (1135-1204) מורה נבוכים, ח"ג, פרק ל"א

יש בבני אדם אנשים שקשה בעיניהם מתן טעם למצווה מן המצוות, ויותר חביב עליהם שאין להשכיל לציווי ולאזהרה עניין כלל. ואשר הביא אותם לידי כך הוא חולי שמצאוהו בנפשם, ואינם יכולים לבטא אותו, ואינם מצליחים להסבירו; והוא, שהם חושבים כי אילו היו המצוות הללו מועילות במציאות הזו ומשום כך נצטוו בהן, הרי כאילו באו ממחשבה ומרעיון בעל דעה. אבל אם היה דבר שאין להשכיל לו עניין כלל, ואינו מביא לתועלת, הרי הוא בלי ספק מאת ה', שהרי אין בינת אדם מביאה לידי דבר מזה. וכאילו אלה חלושי הדעת, האדם בעיניהם יותר שלם מעושהו, כי האדם הוא אשר יאמר ויעשה מה שמביא לתכלית מסוימת, והאלוה אינו עושה כן, אלא יצווה אותנו לעשות מה שלא תועילנו, ויזהירנו מלעשות מה שלא תזיקנו עשייתו, יתעלה ויתרומם. אלא הדבר הוא בהיפך זה... ממה שנאמר 'ל טוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה', ואמר 'אשר ישמעון את כל החוקים האלה, ואמרו: 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה'. הרי ביאר כי אפילו החוקים, כולם מורים אצל כל העמים שהם בחוכמה ובתבונה. ואם היה ציווי שאין לדעת לו סיבה ואינו מביא תועלת ואינו דוחה נזק, מדוע יאמר על הסובר או העושהו שהוא חכם ונבון ורם מעלה, ויהיה זה מופלא בעיניו? אלא הדבר כפי שאמרנו בלי ספק, והוא שכל מצווה מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצוות, היא או למתן השקפה נכונה או לסילוק השקפה רעה, או למתן חוק צדק או לסילוק עוול, או להדריך במידה נעלה או להזהיר ממידה רעה.

3. רס"ג ר' סעדיה גאון (882-942) האמונות והדעות

כלל בשני חלקי המצוות, והם השכליות והשמעיות... וכל ענין מאלה [=השכליות] שמיצוה בו, נטע בשכלנו טובתו, וכל ענין מהם שהזהיר ממנו, נטע בשכלנו גנותו... והחלק השני [=השמעיות] דברים אין השכל גזור אותם, שהם טובים לעצמם ולא מגונים לעצמם, הוסיף לנו הבורא עליהם צווי והזהרה, להרבות גמולנו והצלחתנו עליהם, כמו שאמר: 'ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר'. והיה המצווה בו מהם טוב, והמוזהר ממנו מהם מגונה, למקום העבודה בהם... ועם זה אי אפשר שלא יהיה להם עם ההסתכלות, תועלות חלקיות, ועלילה מעטה מדרך המושכל, כאשר היה לחלק הראשון תועלות גדולות ועלילה גדולה מדרך המושכל.

5. רמב"ם מורה נבוכים, חלק ג', כ"ו

..אבל היות הקרבן הזה כבש וזה איל, ושיהיה מניינן מניין מסוים, לזה אי אפשר ליתן טעם כלל, וכל מי שמעסיק עצמו לדעתי בהמצאת טעמים לאחד מן הפרטים הללו הרי הוא הוזה הזיה גדולה... והוא אמרם שם: "וכי מה איכפת לו להקב"ה בין מי שהוא שוחט מן הצואר, למי שהוא שוחט מן העורף? הרי אומר לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות."

6. המהר"ל רבי יהודה ליווא בן בצלאל (1520-1609) תפארת ישראל, פרק ז'

ובודאי אין טעם לפירוש הזה, כי על כל התורה אמר הכתוב 'כי מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת'; ואמר עוד 'ושמרתם ועשיתם, כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החוקים האלה'. והרי כי כל דבר שבתורה בכלל ובפרט הכל דברי חכמה, ולא כמו שחשב הוא, כי לדברים הפרטיים אין טעם כלל, כי לא היה זה תורה של חכמה.

7. רמב"ם משנה תורה, הלכות פעילה, ח, ה

ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף עניינם כפי כוחו. ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו... שלא יבעט האדם בהן, מפני שלא ידע טעמן, ולא יחפה דברים אשר לא כן, על השם, ולא יחשוב בהן מחשבתו, רדרידי דהיל

8. ריה"ל רבי יהודה הלוי (1141-1075) ספר הנחרי, מאמר שני, כ"ו

ואין אני טוען ואומר בהחלט □ חלילה לי מאל! □ כי כוונת העבודה הזאת היא הסדר הזה אשר אמרתי. להפך! אל נכון נעלם הדבר ונעלה מזה. אומר אני: תורת האלוהים היא, ומי שקיבלה בתמימות, בלי התפלפלות ובלי התחכמות, מעולה הוא מן המתחכם והחוקר. אך מי שנטה מן המדרגה העליונה הזאת אל המחקר, מוטב לו כי יבקש טעם לדברים האלה, אשר יסודם בחוכמה האלוהית, מאשר יעזבם לסברות רעות ולספקות המביאים את האדם לאבדון.

10. תלמוד בבלי יומא דף כב עמוד ב

בשעה שאמר לו הקב"ה לשאל לך והכית את עמלק, אמר: 'ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה? ואם אדם חטא □ בהמה מה חטאה? ואם גדולים חטאו □ קטנים מה חטאו?!' יצאה בת קול ואמרה לו: "אל תהי צדיק הרבה."

9. תלמוד בבלי סנהדרין, דף כא עמוד א

מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם. כתיב 'לא ירבה לו נשים [ולא יסור לבבו]', אמר שלמה: אני ארבה ולא אסור; וכתיב 'יהי לעת זקנת שלמה, נשיו הטו את לבבו'. וכתיב 'ולא ירבה לו סוסים [ולא ישיב את העם מצרימה]', אמר שלמה: אני ארבה ולא אשיב; וכתיב 'ותצא מרכבה ממצרים'.

12. הרב שמשון רפאל הירש (1808-1888) ישורון, עמ' רלג

שומה עליך לשמור את המצוות מפני שהן מצוות ה', ולא משום שהן מתקבלות גם על דעתך שלך. ואף את המצוות שטעמן נראה לך, לא בגלל כן עליך לקיימן □ כי אזי היית מצייתת רק לך עצמך; והלא את ה' עליך לעבוד...

11. הרב משה סופר (1762-1839) דרשות החתם סופר, חלק א', דף יט

כי אנו עושים חוקי אלקים ותורותיו וחוק הוא בלי טעם, וגזירת המלך ית"ש כך היא. והנה אפילו יעשה אדם כל התורה ומצוותיה כראוי, ואך בלבו יעשה לסיבה או לטעם פלוני אלמוני, אין הדבר מקובל לפני ה'.

13. הרב יוסף דב סולוביצ'יק (1903-1993) 'בסוד היחיד והיחיד', עמ' 427

נפשי בוחלת בכל אלו הדרשות הסובבות סחור סחור לנושא אחד: שמירת המצוות טובה לעיכול המזון, לשינה מתוקה, לשלום המשפחה ולעמדה חברתית. הפעולה הדתית בעיקרה חווית סבל היא. כשהאם מזדמן עם האל לפונדק אחד, הוא נתבע על ידי האל להקרבה עצמית המתבטאת במאבק עם יצריו הפרימיטיביים, בשבירת הרצון, בקבלת 'משא' טרנסדנטאלי, בויתור על חמדת בשר מוגזמת, בהסתניגות לפרקים מן הנעים והערב ובהתמכרות אל המר והמוזר, בהתנגשותו עם משטר חילוני ובכמיהותיו אל עולם פררוכסלי שאינו מובן לאחרים. הקרב את קורבנך! זהו הצו העיקרי הניתן לאיש הדת...

פעמים רבות... מוצא האדם את עצמו קרוע בין שני עולמות. הוא חש כי התורה מצווה עליו להיות זר ומוזר, שונה מן הבריות הסובבות אותו ומהערכים השוררים בעולם שבו הוא חי. הוא חש לעיתים... כאברהם אבינו בשעתו הניצב הוא מעבר אחד בעוד שכל העולם ניצב מהעבר השני... הוא חש כי התורה מצווה עליו לשמוח בשעה שהוא מבקש להיות עצוב. ולהתעצב דווקא בימי השמחה שלו... מה אומר אדם לעצמו בשעה כזו? האם הוא מחויב 'לעבוד' על עצמו ולומר לעצמו כי לאמתו של דבר מתאימות המצוות למציאותו, ורק עוורונו הוא שהביא אותו לסתירה פנימית זו?... מכח מה יקיים מצוות אלה?... דומה שכאן צצה ועולה העקדה הפנימית. שכן מהי עקדה? העקדה מחייבת את האדם להעלות על מזבחו הפנימי של ריבונו של עולם את כל מערכת ערכיו ועולמו הפנימי... אנו נתבעים לא אחת על פי ההלכה להעלות על המזבח הפנימי שבנו את כל ערכינו. אין זה משנה מה אנו סוברים על דבר ה'. **משעה שנתברר לנו כי אכן זהו רצון ה' ודבר ההלכה, אין לנו בעולמנו אלא עשיית רצונו בלבד...**

גם המערכת החינוכית שלנו צריכה שלא להסתיר את יסוד העקדה. אנו מתאמצים פעמים רבות להשיב על שאלות תלמידינו בדבר ההיגיון או ההכרח של מצוות מסוימות, ואין אנו שמים לבכי בעצם התשובה טמונה גם הנפילה - במתן התשובה אנו הופכים את תלמידינו לשופטים, אשר שוקלים בכח שכלם והבנתם את דבר ה', לעיתים אנו חייבים לנקוט דוקא בלשונה של העקדה - "זהו דבר ה'! ומכוחו אנו באים!"... "זהו רצון ה'! ואנו כעבדיו עושים את רצונו, גם אם אין מזדהים עמו!"... זכות גדולה היא לאדם להיות מוסר לעצמו לריבונו של עולם...ומאפשר לדבר ה' לחדור אל תוכו **בביטול עצמו מוחלט**... בכך ממשיך הוא את דרכו של אברהם אבינו אשר בכח מסירות הנפש שבו... נטע בנו את הרצון ואת היכולת ללכת בדרך זו ולפשוט את עולמנו הרוחני על מזבח ה', לעקוד אותו, ולהעלות אותו לעולה לה'.

15. הרב יעקב צבי מקלנבורג (1865-1785) 'הכתב והקבלה' זמ"ש טו
 "פן יש בכס איש או אשה, או משפחה או שבט, אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלהינו... והיה בשמעו את דברי האלה הזאת, והתברך בלבבו לאמר: שלום יהיה לי, כי בשרירות לבי אלך, למען ספות הרווח את הצמאה. לא יאבה ה' סלוח לו..." (דברים, כט) - הנה באמת הרבה מצוות יש אשר אני נבוך בהם, ולבי נוקפי בהבנתם, ואני בעיניי בקטטה ומלחמה תמידית, פעם אתעורר לקיומם ופעם אחדל; וכל זה להיותם דברים שאין השכל מחייבם ואין ביכולתי להשיגם. לכן לא אלך אלא במה שמחשב לבי ושכלי, ומה שדעתי גוזרת שהוא באמת דבר בטעמו; ובזה יהיה שלום לי, מבלי שום התנגדות פנימי.

17. הרב אהרן ליכטנשטיין (1933-2015) דרשה. בשלח תשנ"ט

לכל מצווה יש את משמעותה הפנימית, אך מעל ומעבר למשמעות הפרטית של כל מצווה, ישנה משמעות כללית של ציות לרצון ה' בכל מצווה, קיום המצווה לא מתוך הבנת המשמעות שלה אלא מפני שכך ציונו הקב"ה... התשתית של היהדות היא קבלת צו הקב"ה, רק מפני שהוטל עלינו ולא מפני שהוא מוסרי... הרב עמיטל קיבל פעם זוג שהיה בשלבי חזרה בתשובה. הם שאלו אותו באילו מצוות להתחיל. והוא ענה להם: התחילו במצוות שאתם מבינים ומזדהים עם משמעותן, אך בנוסף לכך קבלו על עצמכם גם מצווה אחת שאותה אינכם מבינים כלל, וקיימו אותה בדבקות. עבודת ה' המעולה, היא של האדם היודע כי יש לו היכולת שלא לקיים מצוות אך הוא יודע כי אין לו זכות לנהוג כך. עלינו להיזהר שחירותנו לא תוביל אותנו לעבוד את הקב"ה מתוך תפיסה מוסרית גרידא. אנו מקיימים את המצוות כ"מצווים ועושים". כבני חורין, אנו חוהרים ומאשרים את מחויבותנו לקב"ה. "אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה" □ "אני עבד של הקב"ה ואני **משעבד** את עצמי אליו!"

אחד הדברים הראשונים שלמדתי כשהגעתי לצבא (מיד אחרי שהבנתי מה זה "מְעָרוֹם"), היה שבצבא אין היגיון. למשל, היינו אמורים לזעוק קריאת "הקשב" מיוחדת בכל פעם שהופיע סמל המחלקה, וקריאת "הקשב" שונה לנוכח הרב סמל הפלוגת. כיוון ששני האישים הכבודים הללו היו דומים למדי בתפקידיהם, באישיותם ובחזותם הישנונית, נטינו מדי פעם להתבלבל. כל טעות כזו עלתה לנו ביוע ובדמעות. כל יום השיתו עלינו אין סוף חוקים וכללים לא מוכרים: לקצינים לא צועקים "הקשב", אלא מצדיעים. על הסמל חייבים להסתכל, אבל על המ"מ אסור. בכל פרט בודד ממערך ההוראות המסובך הזה לא היה שום היגיון. אבל בכל זאת במכלול השלם היה היגיון בסיסי פשוט: צריך לעשות מה שאומרים לך. כך למדנו משמעת צבאית בדרך הטובה ביותר: עשינו מה שהמפקדים אמרו לנו, גם כשלא היה בזה היגיון.

במצוות של הקב"ה יש היגיון. חז"ל אמנם אומרים שהמערכת ההלכתית כוללת גם "חוקים"... אך... אין... לומר שלמצוות אלו אין טעם, אלא רק שטעמן אינו ידוע לנו. בכל אופן, מבחינתנו מדובר במצוות שאם אפשר להבין את משמעותן. אותן מצוות ודאי מחזקות את נימת היראה בעבודת ה'. **כשאנחנו מקיימים מצווה שאנחנו לא מבינים, אנו מבטאים בכך את התמסרותנו בהלכה לבורא העולם...** הקב"ה הוסיף לכל מצווה פרטים מדויקים, אף שאין בהם תועלת עניינית, כיוון שיש גם בעצם קיום המצווה, בעצם עשיית דבר ה'. **בקיום פרטי המצווה אנו מקבלים עלינו את מלכותו של ה'**, והמשמעות הזו אינה תלויה במציאותו של טעם מסוים למעשה הזה דווקא. **הקב"ה הרבה בפרטי מצוות, כדי שנוכל לבטא בצורה מלאה יותר את שעבודנו המוחלט אליו.** ככל שאנו מדקדקים בפרטים רבים יותר, כך עבודתנו את ה' מלאה יותר. כל מעשה שאנו עושים רק משום שה' ציוונו, הוא הגשמה של קבלת עול מלכות שמים, וזאת אפילו אם מדובר במעשה שרירותי לחלוטין, שאין לו שום טעם פנימי. מנקודת המבט הזו, שינויים הלכתיים הם מיותרים. **גם כאשר אכן טעמה של המצווה בטל, ומבחינה ערכית יש צורך לשנותה, עדיין מתקיים בה הערך הכללי של קבלת עול מלכות שמים.** מי שמקיים את המצווה עושה בכך את רצון ה'. אפילו אם למצוות לא היו טעמים כלל, עדיין היה מתגשם בהן הערך הכללי הזה... עצם העיסוק בשינויים הלכתיים פוגם בתחושת קבלת עול מלכות שמים. ההלכה שייכת לקב"ה: כשאנחנו מתחילים לעצב אותה לפי מידתנו, ממד היראה שבהלכה מצטמצם... סמל אפסנאות מצאילים לא ייכנס ל"בור" בקריה כדי לפטפט עם הרמטכ"ל או להתרשם מהריהוט... כשם שחייל אינו פולש לבונקר הפיקוד של קציניו הבכירים, כך יהודי אינו פולש ל"מוצב הפיקוד" של הקב"ה □ ההלכה. ברגע שאנו נוטלים לעצמנו את הסמכות לשנות את ההלכה, נפגמת תחושת השעבוד שלנו לקב"ה. כאשר אנחנו מעצבים את המצווה לפי טעמנו, ממד היראה שבקיום המצווה מצטמצם. אין היא עוד צו אלוהי מחייב ומוחלט, אלא נוהל שאנחנו יצרנו ועיצבנו לפי מידתנו ולפי טעמנו...

ברגע שאנחנו "מתקנים" מצווה, משום שנראה לנו שבידינו ליישם את טעמה באופן מוצלח יותר אם נשנה אותה, מיטשטש הגבול בין עבודת ה' לעבודת עצמנו. כאשר אנו מבצעים מצווה שאנחנו יצרנו כפי רצוננו, נחוש רגשות של הזדהות, שמחה, אהבה □ אך לא רגשות של יראה ומחויבות... הרתיעה הזו משינויים הלכתיים אינה רק שמרנות קפואה, אלא ביטוי בריא לאחד היסודות המרכזיים של תפיסתנו הדתית □ מידת היראה, המדגישה את הפער שבינינו לבין הקב"ה, ואת המחויבות לחוקיו... חקירת טעמי המצוות היא לגיטימית, ואף רצויה; אך יש לזכור כי תוצאותיה הן בגדר השערות בלבד, והסתמכות עליהן כדי לשנות ציוויים הלכתיים היא הרפתקה מסוכנת...

הקב"ה הוא שיודע מה אמת ומה טוב, והוא שהטמיע ערכים אלו בתורתו. אנו צריכים לעצב את העולם לפי התורה, ולא לעצב את התורה לפי העולם. אם נשנה את התורה בכל תקופה לפי האופנה הרווחת, אז לשווא טרח הקב"ה על הפקת מעמד הר סיני: בשביל מה בכלל אנחנו צריכים את התורה, אם ממילא אנחנו עושים מה שמתחשק לנו... התורה היא לא תסרוקת, ואין שום צורך להתאים אותה לאופנה האחרונה (ואגב, גם בתסרוקות כדאי להיזהר). אין דבר ישן יותר מהאופנה של אתמול. אין דבר נצחי יותר מהתורה של תמיד...

אם אתה עושה רק מה שאתה מבין, אז מה בדיוק מגדיר אותך כמאמין? לא צריך להאמין כדי לעשות דברים שממילא מתאים לך לעשות. מאמין אמיתי מקבל עליו את מצוותיו של הקב"ה גם בלי שהוא מבין את כולן. צריך לזכור שה' יודע טוב מאיתנו, ושכלל מקרה יש בפעולותינו, שנעשות לשם שמים, ביטוי נחרץ של קבלת עול מלכותו. זהו הגילוי העילאי של אמונה: הנכונות להתמסר לה' ולמצוותיו, גם בלי להבין כל דבר... נדמה לי שאחד הניסוחים התמציתיים ביותר של התפיסה הזו נמצא דווקא בשיר הישראלי המפורסם: "יש דברים נסתרים לא נבין לא נדע. נעשה גם דברים שנראים בלי סיבה. לא צריך כל דבר לחקור ולשאל. לפעמים גם מותר לא לדעת הכל..."